

O sıralarda Mevlevîliği uç bölgelerinde yayma faaliyetleri içinde olan Mevlânâ'nın torunu Ulu Ârif Çelebi zaman zaman Beyşehir ve Akşehir'e uğrayarak Eşrefoğlu Mehmed Bey'in misafiri olmuş, Mehmed Bey ve oğlu Süleyman Şah Mevlevî tarikatına girmişlerdir. Bu arada Olcaytu'nun yerine İlhanlı tahtına geçen Ebû Said Bahadır Han'ın yaşının küçüklüğü sebebiyle devletin idaresini onun adına Emîr Çoban'ın üstlenmesi üzerine İlhanlı tahtındaki değişiklikten faydalanan aralarında Eşrefoğlu Mehmed Bey'in de bulunduğu Türk beyleri, Emîr Çoban'ın 1318'de Anadolu'ya vali tayin ettiği oğlu Demirtaş'ı (Timurtaş) tanımayıp yeniden istiklallerini ilân ettiler. Mehmed Bey Sultandağı, Çay, İshaklı ve Bolvadin'i alarak topraklarını daha da genişletti. Bolvadin'de yaptırdığı Çarşı Camii'nin kitâbesinde Mehmed Bey'in "emîr-ül-a'zam" unvanını ve "Mübârizüddin" lakabını kullandığı görülmektedir.

Eşrefoğlu Mehmed Bey 1320 yılında ölünce yerine oğlu II. Süleyman geçti. O sıralarda Konya'yı Karamanlılar'ın elinden alan Demirtaş Anadolu'yu istediği gibi idareye başlamış, iki yıl sonra da kendi adına para bastırıp hutbe okutarak istiklâlini, hatta "mehdî-i âhir zamân" olduğunu ilân etmişti. Türkmen beyliklerinin bağımsızlığını tehdit eden bu olayı, Eşrefoğlu II. Süleyman ile Hamidoğlu Feleküddin Dündar beyler babası Emîr Çoban'la İlhanlı Hükümdarı Ebû Said Bahadır Han'a şikâyet ettiler. Bunun üzerine babası tarafından Tebriz'e götürülen Demirtaş'ı Ebû Said affederek tekrar Anadolu genel valiliğine getirdi. An-

cak bir süre sonra İlhanlı Devleti ile bağlarını keserek bağımsızlıklarını ilân eden Türkmen beyliklerine karşı şiddete başvuran Demirtaş Beyşehir'e girerek vakitle kendisini şikâyet eden Süleyman Şah'ı öldürttü (9 Ekim 1326).

Bu olaydan sonra bir daha toparlanamayan Eşrefoğlu Beyliği'ne ait Beyşehir, Seydişehir, Akşehir ve yöresi Hamidoğulları tarafından zaptedilmiş, öteki topraklar ise Sâhib Ataoğulları ve Karamanoğulları arasında paylaşılmıştır. Yaklaşık kırk yıl süren Eşrefoğulları Beyliği İbn Fazlullah el-Ömerî'ye göre almış beş şehir, 70.000 süvariye sahipti.

Eşrefoğlu beyleri imar işlerine büyük önem vermişlerdir. Beyliğin kurucusu olan Seyfeddin Süleyman'ın burada yaptırdığı Eşrefoğlu Camii Anadolu Selçuklu sanatının en güzel örneklerinden biridir. Süleyman Bey caminin yanında bir çifte hamamla otuz bir dükkândan oluşan bir bedesten, bu çarşının güney kısmına bitişik üç kapılı, altı kubbeli bir han, bir imaret ve kendisi için de bir türbe yaptırmıştır. Biraktığı vakıfnâme'ye göre Süleyman Bey iplikçi ve dokumacı esnafının bulunduğu bedesteni, cami ve hanın etrafındaki dükkânları, büyük hamamı, ayrıca yirmi dükkânla iki değirmeni vakfetmiştir. Bütün bu emlâkin geliri 12.000 dirhem olup bunun beşte biri, yaptırdığı caminin mütevellisi olan Mehmed ve Eşref adındaki oğulları ile onların evlât ve torunlarına tahsis edilmiştir. Caminin bitişigindeki türbede rivayete göre kendisininkinden başka karısı ve küçük oğlu Eşref'in mezarları bulunmaktadır. Seyfeddin Süleyman Bey,

beyliğin merkezi olan Beyşehir'de 697'de (1297-98) II. Gıyâseddin Mesud, iki yıl sonra da III. Alâeddin Keykubad adına gümüş sikkeler kestirmiştir.

Mübârizüddin Mehmed Bey Bolvadin'de 1320'de yaptırdığı Çarşı Camii'nden başka Akşehir'de de bir cami inşa ettirmişti. Âlimleri ve şairleri himaye eden Mehmed Bey adına Şemseddin Muhammed Tüsterî 1310'da *el-Fuşûlü'l-Eşrefiyye* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2445) adlı felsefî bir eser yazmış, Konyalı Kemalüddin de 1320'de *Teğâirü'l-menâşib* adında bir inşâ kitabı kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Selçuknâme: Anadolu Selçukluların Devleti Tarihi (trc. ve nşr. F. Nafiz Uzluk), Ankara 1952, s. 59, 63, 65, 69-73, 82-88, 93; Aksarâyî, *Müsamemetü'l-ağbâr*, s. 270-271, 311-312; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik* (Taeschner), s. 31; Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, II, 309, 323, 341, 346; S. Lane Poole, *Düvel-i İslâmiyye* (trc. Halil Edhem), İstanbul 1927, s. 287-288; Zambaur, *Manuel*, s. 154; M. Yavuz Süslü, *Eşref Oğulları Tarihi-Beyşehir Kilavuzu*, Konya 1934; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 7, 43, 58-61, 65, 152, 203, 229, 235-236; a.m.f., *Kitâbeler II*, İstanbul 1929, s. 46-49, 183-242, 244; a.m.f., "Emir Çoban Saldoz ve Demirtaş", *TTK Belleten*, XXXI/124 (1967), s. 628; Konyalı, *Akşehir*, s. 52-59; Ömer Tekin — Recep Bilginer, *Beyşehir ve Eşref Oğulları*, Eskişehir 1945; H. Nihal Atsız, *Osmanlı Tarihine Ait Takvimler*, İstanbul 1961, s. 18; Şerefeddin Erel, *Nâdir Birkaç Sikkeler*, İstanbul 1963, s. 18-19; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, I, 438-439; Cl. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979, s. 282, 288, 290-291, 297-298, 340; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, s. 560, 584, 589-590, 595, 605-606, 618, 625, 646; a.m.f., *Tarihî Takvimler*, Ankara 1984, s. 13; Erdoğan Mercil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1991, s. 295; Halil Edhem, "Anadolu'da İslâmî Kitâbeler", *TOEM*, V/27 (1330), s. 139-146; Âli, "Eşref Oğulları Hakkında Birkaç Söz", a.e., V/28 (1330), s. 251-256; Yılmaz Önge, "Konya-Beyşehir'de Eşrefoğlu Süleyman Bey Hamamı", *VD*, VII (1968), s. 139-144; Barbara Fleming, "Türkler-Anadolu Beylikleri", *İA*, XII/2, s. 282.

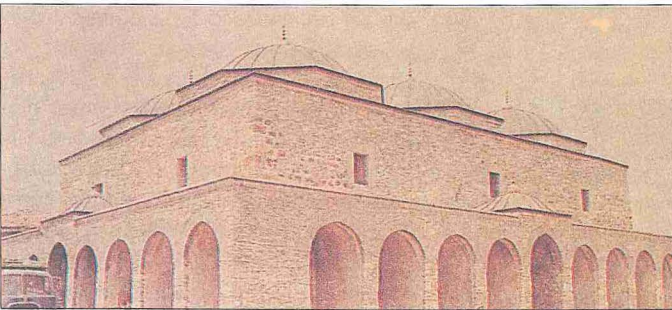
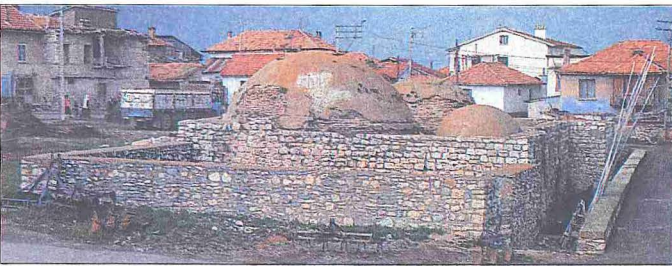
SAİT KOFOĞLU

EŞREFZÂDE AHMED ZİYÂEDDİN

(ö. 1198/1784)

Gülzâr-ı Sulehâ adlı eseriyile tanınan mutasavvıf.

1161'de (1748) Bursa'da doğdu. Babası Eşrefzâde Mehmed Fahreddin Efendi'dir. İlk dinî bilgilerini ailesinden aldı, döneminin âlim ve sanatkarlarından faydalandı. Kaltakçızâde Halil Efendi'den hüsn-i hat icâzeti aldı. Tasavvufî eğitimi, *Zübdetü'l-beyân* adlı tefsirin sa-

Eşrefoğulları'na ait mimari eserlerden Beyşehir Bedesteni ve Hamamı

Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin'in *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ* adlı eserinin ilk ve son sayfaları (Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Ktp., Orhan Gazî, nr. 1018/11)

hibi amcası Abdülkâdir Necib Efendi'nin yanında tamamladı. Yâkubefendizâde Nûri'nin çocuksuz olarak vefatı üzerine Setbaşı'ndaki Çarşamba Dergâhı'nın şeyhliğine getirildi. Tekke şeyhliği yanında Emîr Sultan Camii'nin cuma vazîliği görevini de yürüten Ahmed Ziyâeddin genç yaşta vebadan öldü ve Eyüp Efendi Tekkesi mihrabı önüne defnedildi.

Ahmed Ziyâeddin Efendi'nin tek eseri *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ* adını taşımaktadır. İsmâil Belîğ'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân* adlı eserine zeyil olarak kaleme alınan *Gülzâr-ı Sulehâ* 1135-1196 (1723-1782) yılları arasında Bursa'da vefat etmiş olan şeyh, vâiz, vali, müderris, dede, şair ve hattatların hal tercümelerini ihtiva etmektedir. 216 şahıs hakkında bilgi veren eser beş "gülbîn" ve beş "fasıl"a ayrılmıştır. Birinci gülbîn meşâyih, ikinci fasıl vâizân, ikinci gülbîn mevâlî, ikinci fasıl müderrisîn, üçüncü gülbîn dedegân, üçüncü fasıl sulehâ, dördüncü gülbîn şuarâ, dördüncü fasıl nüdemâ, beşinci gülbîn hattâtân, beşinci fasıl mûsikîşinâsân, tabîbân ve türendâzâna ayrılmıştır.

Süleyman Hâlis'in *Vefeyât*'ından faydalanılarak hazırlanan *Gülzâr-ı Sule-*

hâ da yer alan şairler şunlardır: Belîğ, Feyzî, Hakkî, Huldî, Levhî, Naîm, Râkım, Şeref. Kitapta elli iki sūfî eser ve menkıbeleriyle tanıtılmıştır. Bunlar arasında Niyâzî-î Mısırî'nin halifesi Gazzî Ahmed Efendi, Rûhu'l-beyân sahibi İsmâil Hakkî Bursevî, Eşrefzâde İzzeddin Efendi gibi meşhur sūfiler de vardır. *Gülzâr-ı Sulehâ*'nın Millî Kütüphanesi (FB, nr. 176), Bursa Eski Basma ve Yazma Eserler Kütüphanesi ile (Orhan Gazî, nr. 1018/2) Mehmed Şemseddin'de (Ulusoy) birer nüshası bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin, *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ*, Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Orhan Gazî, nr. 1018/2; Mehmed Fahreddin, *Gülzâr-ı İrfân*, Âf Efendi Ktp., nr. 1923, vr. 14*; Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-müflihîn*, Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Orhan Gazî, nr. 1041, vr. 1^b; *İzâhu'l-meknân*, II, 376; *Sicill-i Osmânî*, IV, 681; Mehmed Şemseddin, *Yadığâr-ı Şemsî* (eserin basılmamış bölümü, Mustafa Kara özel kütüphanesi), s. 694-695; *Osmanlı Müellifleri*, II, 103; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 409; Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, İstanbul 1990, I, 58; Kadir Atlansoy, *Bursa Vefeyatnâmelerindeki Şairlerin Biyografileri* (doktora tezi, 1993), UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 80.

MUSTAFA KARA

EŞREFZÂDE İZZEDDİN EFENDİ

(bk. İZZEDDİN EFENDİ, Eşrefzâde).

EŞTER

(الأشتر)

Mâlik b. el-Hârîs b. Abdiyegûs el-Eşter en-Nehâî (ö. 37/657 [?])

Hz. Ali'nin sadık taraftarı olan meşhur Arap cengâveri.

Yemen asıllı Mezhic kabilesine mensuptur. Bi'setten önce doğduğu halde Hz. Peygamber'i görememiştir. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın kumandasında Bizans'la yapılan savaşlarda kendini gösterdi. Yermük Savaşı'nda (15/636) bir gözünü kaybettiği için "Eşter" (göz kapakları ters çevrildiği) lakabıyla meşhur oldu. Hz. Ömer'in Câbiye'deki toplantısına katılan emirler arasında yer alan Eşter Hz. Ömer devrinin son yıllarından itibaren Kûfe'de oturmaya başladı ve şehrin en nüfuzlu kişilerinden biri oldu. Hz. Osman zamanında halkı halife aleyhine isyana teşvik ettiği için Vali Said b. Âs tarafından birkaç arkadaşıyla birlikte Dimâşk'a Muâviye b. Ebû Süfyân'ın yanına gönderildi (33/653-54). Bunların davranışlarından rahatsız olan Muâviye de kendilerini Kûfe'ye geri yolladı. Halife aleyhindeki faaliyetlerini sürdürmeleri üzerine Abdurrahman b. Hâlid b. Velîd'in yanına Humus'a sürgün edildiler. Hz. Osman'ın evinde muhasara edenler arasında Eşter de vardı, hatta bazı kaynaklar onu katiller arasında gösterir.

Hz. Ali halife seçilince Eşter Küfeliler adına ona biat ettiği gibi bazı muhalifleri de biata zorladı. Eşter Cemel, Sıffîn, Nehrevan savaşlarına katıldı ve önemli görevler üstlendi. Sıffîn'de Hz. Ali'nin süvari ve piyade kuvvetlerine kumanda etti. Leyletülherîr'de Muâviye'nin ordusunu bozguna uğratmak üzere iken Amr b. Âs'ın hilesiyle savaşın durdurulması söz konusu olunca Eşter buna şiddetle karşı çıktı, fakat Hz. Ali'nin ısrarları sonucunda savaşı durdurdu. Taraflar arasındaki anlaşmazlığın hakemlere havale edilmesi sırasında bazı kişiler Hz. Ali adına onun hakem olmasını teklif ettilerse de Hz. Osman'ın öldürülmesi olayına karıştığı için bu teklif reddedildi. Sıffîn Savaşı'nın ardından el-Cezîre'ye dönen Eşter, kısa bir süre sonra Muhammed b. Ebû Bekir es-Sıddîk'in yerine Mısır valiliğine tayin edildi. Muâviye bunu öğrenince Kulzüm (veya Arîş) âmiline ha-